

УДК 634.004.14:332.056

Матвійчук Н.П.

аспірант кафедри економіки

Уманського національного університету садівництва

ФУНКЦІОНУВАННЯ ГАЛУЗІ САДІВНИЦТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті висвітлюються особливості функціонування галузі садівництва в умовах глобалізації. Сформульовано пропозиції щодо використання переваг глобалізації у вітчизняному садівництві.

Ключові слова: глобалізація, світова економіка, садівництво, інтеграційні процеси, попит, інтелектуалізація виробництва, сертифікація, світовий ринок.

Матвійчук Н.П. ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ ОТРАСЛИ САДОВОДСТВА В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

В статье находят отражение особенности функционирования отрасли садоводства в условиях глобализации. Сформулированы предложения по использованию преимуществ глобализации в отечественном садоводстве.

Ключевые слова: глобализация, мировая экономика, садоводство, интеграционные процессы, спрос, интеллектуализация производства, сертификация, мировой рынок.

Matviichuk N.P. FUNCTIONING THE BRANCH OF HORTICULTURE IN GLOBALIZATION CONDITIONS

The article highlights the peculiarities of the horticulture sector in the context of globalization. formulated proposals on the benefits of globalization in the national gardening.

Keywords: globalization, the world economy, horticulture, integration processes demand intellectualization of production, certification, global market.

Постановка проблеми. Глобалізація здійснює значний вплив на садівництво, оскільки потреба у продуктах харчування невідмінно зростає, завдяки уніфікації правил торгівлі змінюється географія постачання цієї продукції. Садівництво – це галузь рослинництва, розвинена у багатьох країнах світу. Найпоширенішим плодовим деревом у світі є яблуня.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток глобалістики зробили такі зарубіжні вчені, як А. Почаї, Дж. Сорос, З. Бжезінський, Л. Браун, К. Боулдінг, Д. Гвішіані, Е. Пестель, К. Нордстрем, Й. Ріддерстрале, В. Іноземцев; вітчизняні – В. Максименко, В. Соколов, А. Неклеса, Ю. Шишков, Г. Чебриков, І. Фаминський, М. Осьмова, О. Білорус, Б. Губський, О. Зернецька, В. Занько, А. Кудряченко, Н.Я. Пігель, Д. Лук'яненко, С.М. Макуха, А. Поручник, Л.О. Абсава, О. Сидоренко та інші, проте процес глобалізації потребує подальшого розгляду.

Мета статті – визначення особливостей глобалізаційного процесу, його впливу на галузь садівництва України та розроблення рекомендацій для використання переваг глобалізації для галузі садівництва України.

Виклад основного матеріалу. Термін «глобалізація» (globalisation) походить від французького «global» – «всесвітній» і вживається для характеристики сучасних планетарних процесів. Концепція глобалізації з'явилася на початку ХХІ ст. Вона використовується стосовно всіх сфер людської діяльності (глобалізація правового простору, глобалізація політичних відносин, глобалізація злочинності, глобалізація економіки тощо) [1].

Згідно з прогнозами ФАО обсяги продовольчого споживання у світі до 2020 р. зростуть на 30%,

що означає необхідність підвищення погодиного виходу продукції сільського господарства на чверть і збільшення на 1% щорічного продовольчого виробництва на душу населення (таблиця 1).

В умовах, коли сьома частина населення планети голодує або недоїдає і одночасно в найбільших країнах світу існує довгострокова проблема перевиробництва продовольства, очевидною є необхідність оптимізації світової продовольчої системи. Можливості поступального руху в цьому напрямі можуть бути забезпечені лише за рахунок зростання ефективності використання ресурсів за рахунок впровадження інновацій. З розширенням потреб у продовольстві загалом зростуть і потреби у плодово-ягідній продукції. Тому Україна має усі перспективи для нарощення виробництва продукції для її представлення на ринку. Для ефективного функціонування ринку плодів і ягід в Україні варто враховувати проблеми, що полягають у низькій якості, обмеженому асортименті продуктів, відсутності розфасовки й упаковки, зручної для споживачів, наявності сезонних та регіональних коливань цін та обсягів продажу продуктів, відсутності реклами продукції вітчизняних товаровиробників та недостатньому захисті їх від імпорتنих товарів [1].

Проте разом із нарощенням виробництва потрібно звернути увагу на оптимальний перерозподіл продукції. Асортимент підприємств має відповідати попиту.

Попит формується під впливом демографічних, якісних і вартісних факторів, тобто залежить від кількості населення, розміру його доходів, якості та вартості товарів, реклами тощо.

Таблиця 1

Індекс світового сільськогосподарського виробництва (1990 р. = 100%)

Показник	2000 р.	2006 р.	2020 р.
Чисельність населення	115,2	124,0	145,0
Площа сільськогосподарських земель в обробітку	100,9	102,8	105,0
Сільськогосподарське виробництво	124,3	141,8	185,0
Площа сільськогосподарських земель на душу населення	87,6	82,9	72,4
Сільськогосподарське виробництво на одиницю земельної площі	123,2	137,9	176,2
Сільськогосподарське виробництво на душу населення	107,9	114,4	127,6

Джерело: [2]

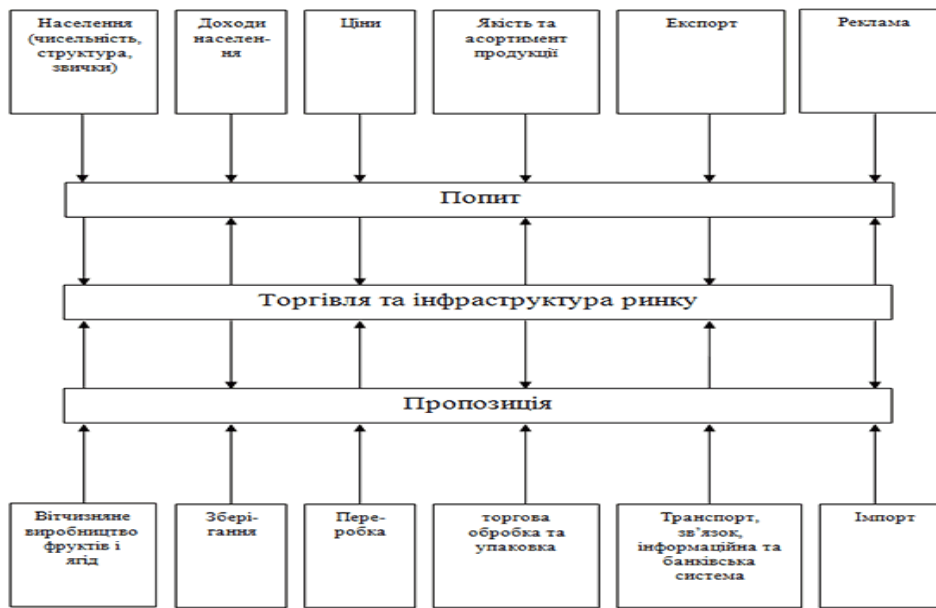

Рис. 1. Ринок продукції садівництва

Джерело: [2]

Пропозиція залежить від природних, організаційно-економічних і технологічних факторів. До перших належать клімат, родючість ґрунтів, рельєф (рис. 1).

Щодо комплексу організаційно-економічних факторів розвитку галузі садівництва, то основними тут є поділ праці, форми її організації та виробництва, розвиток інфраструктури ринку, грошова і кредитно-податкова політика держави. Серед технологічних чинників провідне місце належить якісному обробітку ґрунту, проведенню в оптимальні строки системи захисту насаджень від шкідників і хвороб, своєчасному догляду за рослинами та збиранню врожаю, а також його подальшому товарному зберіганню та переробленню. Основними сегментами системи пропозиції є вітчизняне виробництво фруктів і ягід, їх імпорт, перероблення, зберігання, товарне оброблення і пакування продукції, транспорт і зв'язок. Центральне місце належить оптовій і роздрібній торгівлі, ринковій інфраструктурі тощо. Саме ці елементи визначають товарний оборот продуктів плодовоовочевої галузі.

Згідно з офіційними даними експорт українських плодів, ягід і винограду в 2013–2015 рр. коливався на рівні 211–305 тис. т, що становило всього 9–14% від їх виробництва в країні. У 2016 р. експорт досяг 290 тис. т, що становило 20% виробництва цього товару. Проте зростання цього показника відбулося на фоні скорочення виробництва на 34% і експорту на 5% в тому ж році. Основною причиною відсутності великого експорту є зниження виробництва, що відбулося за останні роки, невеликі обсяги партій товару високої якості, невідповідність внутрішніх стандартів світовим. Водночас значну частину експорту становлять дикорослі ягоди і гриби, які в замороженому вигляді експортуються з України до країн ЄС. До основних країн-споживачів українських свіжих ягід належать Польща, експорт у 2014 р. в яку приніс 1,6 млн. дол., та Нідерланди – 1,3 млн. дол. Щодо заморожених ягід, то Україна експортує їх до Польщі (3,4 млн. дол.), Німеччини (1 млн. дол.), Австрії (0,7 млн. дол.), Нідерландів (0,5 млн. дол.) і Франції (0,4 млн. дол.). Згідно з тими ж офіційними даними імпорт цих товарів у 2013–2015 рр. коливався в межах 343–860 тис. т. У 2016 р. імпорт виріс на 33%

до 1144 тис. т. Україна в основному імпортує плоди і ягоди, які не виробляються в країні взагалі або які через сезонний характер виробництва тимчасово зникають із продажу. Таким чином, 60–70% імпорту припадає на банани і цитрусові. Також значними обсягами імпортуються родзинки, курага і тропічні горіхи завдяки інтенсивному розвитку кондитерської промисловості. Основними країнами-постачальниками цієї продукції в 2015 р. були (за фізичними обсягами) Еквадор (29%), Туреччина (15%), Польща (13%), Єгипет (9%), Грузія (4%).

Україна має високий природно-економічний потенціал для розвитку садівництва. Але для насичення внутрішнього ринку та розвитку експорту необхідні значні інвестиції для поширення інноваційних технологій вирощування плодів, зміцнення матеріально-технічної бази їх зберігання і товарного дороблення. Фінансове забезпечення плодоягідного виробництва вимагає системного формування стабільних джерел інвестування, серед яких основними мають бути власні кошти аграрних суб'єктів підприємства, іноземні та українські інвестиції, кошти державного і місцевих бюджетів, пільгове кредитування тощо.

У садівництві в умовах глобалізованого ринку важливим джерелом процесу простого та розширеного відтворення є внутрішні резерви, до яких належать власні кошти, що утворюються за рахунок прибутку підприємств, амортизаційних відрахувань тощо. Але в сучасних умовах у багатьох садівницьких господарств їх не вистачає на технічне переозброєння виробництва, що приводить до зменшення прибутку, необхідного для нагромадження інвестиційних ресурсів [3].

Останніми роками однією з поширених форм залучення іноземних інвестицій є створення спільних підприємств. Так, успішно працюють переробні підприємства як із національним, так і з іноземним капіталом. Наприклад, ТОВ «Пфаннер Агро», що об'єднує чотири підприємства з вирощування садівничої продукції, та ТОВ «Пфаннер Бар», що спеціалізується на подальшому переробленні цієї продукції. Ці підприємства функціонують на основі іноземного капіталу Hermann Pfanner Getrance (Австрія). Водночас сприятливий інвестиційний клімат у переробній галузі позитивно впливає на розвиток садівництва, стимулює нарощування обсягів плодоягідної продукції.

За даними Міністерства аграрної політики і продовольства України за державної підтримки суб'єктами господарювання за період 2000–2013 рр. закладено 50,3 тис. га плодово-ягідних насаджень, збудовано холодильники з регульованим газовим середовищем (РГС) ємністю 53 тис. т. Зважаючи на це, актуальною залишається державна підтримка галузі, а саме необхідність продовження фінансу-

вання за бюджетною програмою 2801350 «Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними» та розширення переліку компенсації витрат, пов'язаних із захистом рослин від несприятливих погодних умов, наприклад, встановлення захисних протиградових сіток, протизаморозкових плівок, засобів для перемішування повітря в насадженнях тощо. Ще одним інструментом державної підтримки підприємств, який застосовується в Україні протягом багатьох років, є державні гарантії з їх кредитування. Так, у 2015 р. було надано таку підтримку на суму 7,2 млрд. грн.

Як передбачає ст. 267 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, до кінця 2019 р. Україна повинна створити регіональну карту за відповідними керівними принципами ЄС. Згідно з підходами ЄС ключовим показником для створення карти державної допомоги є ВВП у розрахунку на душу населення, за яким Україна значно поступається порівняно із середніми показниками по ЄС. Досягти до кінця 2020 р. хоча б 75% ВВП у розрахунку на душу населення ЄС – нереальне завдання для всіх регіонів України. Тому підхід, коли вся територія України розглядається як регіон, який відповідає п. 3(А) ст. 107 Договору про функціонування ЄС, ймовірно, збережеться і після 2020 р. Таким чином, Україна зможе надалі застосовувати максимальні розміри регіональної державної допомоги по всій території, а отже – скористатися всіма можливостями державної допомоги, стимулювання реалізації інвестиційних проектів у регіонах. До 2020 р. Україна зможе застосувати рівні підтримки, максимально дозволені в ЄС для цього виду допомоги. В ЄС регіональна допомога використовується для залучення інвестицій від великих міжнародних корпорацій. Цей досвід доцільно використати й в Україні. Загалом виконання угод про асоціацію зробить можливим використання вигод від державної допомоги суб'єктам господарювання, що містяться в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС, сприятиме підвищенню ефективності державної підтримки вітчизняних підприємств. Оскільки основним стимулом трансформаційних процесів економіки у 2014–2015 рр. стали бюджетні обмеження, то головною умовою для реалізації програм державної допомоги будуть вимоги дотримання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [4].

Основний зміст зобов'язань України як члена СОТ щодо доступу до сільськогосподарського ринку полягає в тому, що застосування нетарифних заходів як методу регулювання має бути виключене. Вони можуть бути трансформовані у рівноцінні тарифи. Звичайний тариф і тарифний еквівалент нетарифних заходів після їх тарифікації підсумовуються з тим, щоб визначити новий базисний рівень тарифу. Цей сумарний тариф має бути скорочений протягом певного періоду. Таким чином, існує зв'язаний рівень тарифу для будь-якого конкретного товару, який скорочується з року в рік протягом періоду виконання Угоди. Усі тарифи на сільськогосподарські тарифи мають бути зв'язані всіма країнами – членами СОТ, навіть найменш розвиненими. Якщо країна-член не замінила свої нетарифні заходи щодо окремих товарів еквівалентним тарифом, вона має передбачити можливість певного мінімального рівня імпорту такого товару кожного року із застосуванням нового товару. Країна-член, яка замінила свої нетарифні заходи і взяла зобов'язання щодо скорочення тарифів, має право вживати спеціальних захисних заходів, процедура застосування яких є

більш спрощеною порівняно з тією, що передбачена під час застосування загальних захисних заходів відповідно до ГАТТ.

Також у найближчій перспективі нагальною є потреба у запровадженні пільгового кредитування на створення садів, формування виробничої та ринкової інфраструктури з річними ставками не вище 5–7% і поверненням кредиту після вступу насаджень у товарне плодоношення. Це приведе до підвищення конкуренції української продукції на світовому ринку.

Основним чинником недостатнього забезпечення населення овочами та фруктами є низький рівень їх виробництва за всіма категоріями господарств. Спад виробництва у 2010–2015 рр. пояснюється значним скороченням площ під садами, хаотичною заготовлею, зменшенням кількості переробників. У результаті значна частка плодів та ягід, вирощених у приватному секторі, пропадає, і лише певна їх кількість за високими цінами потрапляє в міста. Господарствами населення щорічно вирощується до 80% плодів та ягід від загального їх виробництва в Україні.

Для споживання переважно у свіжому вигляді завозиться значний обсяг закордонних плодів та ягід. Промислова переробка потребує значних обсягів свіжої сировини, і якщо повністю запустити потужності переробних підприємств, то сировини в Україні не вистачить. Загальна площа садів за останні два десятиліття зменшилася на 50%. В умовах поглиблення суспільного поділу праці, диференціації окремих видів діяльності і формування на цій основі спеціалізованих структур на виробництві певних видів продукції чи виконанні технологічних процесів сільське господарство вже не може самостійно забезпечувати просте чи розширене відтворення виробництва. Поряд із поглибленням спеціалізації і диференціації все більше розвиваються протилежні їм процеси – кооперування, агропромислової інтеграція і диверсифікація на різних рівнях виробництва [5].

Надто важливе значення мають ці процеси у садівництві і виноградарстві, що зумовлюється особливостями продукції, значна частка якої для набуття та збереження певних споживчих властивостей має спрямовуватися на промислову переробку та тривале зберігання. Отже, ефективність садівництва і виноградарства значною мірою залежить від діяльності суміжних сфер.

Свіжі плоди і ягоди можуть відправлятися із саду на ринок протягом 5–6 місяців, а в інші 6–7 місяців – зі сховищ тривалого зберігання. Понад 90% винограду відправляється на промислову переробку на вино, виноматеріали і соки. Тому в садівництві і виноградарстві раніше, ніж в інших галузях сільськогосподарства, почали розвиватися різні форми агропромислової інтеграції.

У садівництві і виноградарстві поширені різні форми агропромислової інтеграції, зокрема агропромислові підприємства, внутрішньогосподарські агропромислові підрозділи, міжгосподарські підприємства та міжгалузеві формування. Агропромислові підприємства – це великі садівницькі і виноградарські господарства, в яких органічно поєднуються сфери виробництва плодів, ягід та винограду з їх промисловою переробкою і зберіганням. У таких підприємствах раціонально використовуються виробничі ресурси і досягається висока ефективність галузі, оскільки без участі посередників випускається кінцевий продукт споживання. Як свідчать наукові дослідження, оптимальне співвідношення між сферами в цих підприємствах досягається за умов промислової переробки 25–30% валового збору плодів і ягід і відправлення

на тривале зберігання 50–60% валового збору плодів зерняткових культур. У низці багатогалузевих господарств формуються і функціонують внутрішньогосподарські агропромислові підрозділи, які за кількісними параметрами й ефективністю галузі не поступаються агропромисловим підприємствам.

Якщо в Україні будуть залишатися сильними великі вертикально інтегровані агрохолдинги, то саме вони сконцентруються на зовнішніх ринках. Вони логічно будуть просувати українську продукцію в Китай, Саудівську Аравію, Арабські Емірати.

Потрібно, щоб великі вітчизняні компанії викупували також і зарубіжні активи, що мають безпосередній стосунок до продажу нашої продукції, – торговельні мережі, оптові склади, інфраструктурні об'єкти в портах. Багато з них будуть вкладати капітали в переробні підприємства. Але якщо вітчизняна стратегія буде спрямована винятково на те, щоб основою агроекономіки зробити лише дрібні сімейні фермерські господарства, то всю зовнішню роботу здійснюватимуть транснаціональні компанії. Американські, німецькі та інші посередники будуть скуповувати продукцію в Україні і самі просувати її на міжнародні ринки, що зумовить суттєві економічні втрати. [6].

Отже, українські вертикально інтегровані підприємства зможуть бути конкурентними, тому що вони самі виробляють продукцію, здатні її транспортувати, переробити і самостійно продавати на світовому ринку. Транснаціональні компанії, які лише скуповують і перепродують по світу сировину або частково перероблену продукцію, остерігаються розвитку великих українських агрохолдингів, які починають їх виштовхувати зі світових ринків. При цьому потрібно подбати, щоб агрохолдинги не стали монополістами на внутрішньому ринку. Їх має бути не менше 50–60 в країні. Наприклад, асоціація «Укрсадпром» діє щодо впровадження світових технологій та інновацій у садівництві України, що дасть змогу додатково створити близько п'ятисот тисяч робочих місць. Асоціація «Укрсадпром» веде постійну роботу з популяризації України як поставачальника плодово-ягідної продукції на світові ринки та створення сприятливих умов для реалізації експортного потенціалу підприємств галузі. Тому потрібно констатувати переваги функціонування агрохолдингів для України. Для успішного виходу на зарубіжні ринки українським підприємствам необхідно відповідати сучасним тенденціям таких ринків. Основними заходами при цьому є:

- створення власного фірмового бренду: торгової марки, інтернет-сторінки тощо;
- розроблення презентацій свого підприємства та комерційних пропозицій, орієнтованих на закордонних покупців;
- впровадження сучасних систем менеджменту якості та безпечності продукції, їх сертифікація міжнародними сертифікаційними органами;
- планування удосконалення та модернізації виробництва, сортування, оброблення і зберігання свіжої продукції, подальшого впровадження її глибокої переробки;
- участь у спеціалізованих міжнародних виставках і форумах як в Україні, так і за її межами [7].

Спільні підприємства в галузі садівництва мають дуже важливе значення, оскільки вони можуть забезпечити залучення іноземних інвестицій та технологій, а також розширювати ринки реалізації продукції. Аналіз виникнення проблем у галузі садівництва та обґрунтування важливості їх розв'язання свідчить про необхідність формування ефективних

організаційних форм господарювання у садівництві, зокрема виробничої кооперації, формування належної виробничої і ринкової інфраструктури. Головним напрямом докорінних змін економічної ситуації в галузі садівництва є поліпшення використання наявних ресурсів господарств та розширення переробки і зберігання продукції в місцях її вирощування.

Важливо зазначити, що в умовах глобалізації спостерігається таке явище, як міграція робочої сили, яке має позитивний вплив, оскільки дає можливість працівникам, які проходили стажування за кордоном або навчалися за обміном, застосовувати свої знання на практиці в українських садівничих підприємствах. Наприклад, майбутній власник садівничого підприємства з Одеської області працював на польській садівничій фермі, що дало змогу налагодити співпрацю з польським фермером, який поділився досвідом і допоміг у закладенні власного яблуневого саду. Негативний вплив міграції робочої сили пояснюється тим, що відбувається відтік за кордон кваліфікованих працівників, а також «інтелектуального капіталу», які могли б забезпечити стрибок у розвитку цієї галузі.

Висновки. Отже, для ефективного функціонування галузі садівництва необхідно:

- 1) залучення іноземних інвестицій та отримання кредитної допомоги на розвиток садівництва в ЄС;
- 2) створення спільних підприємств, що дасть змогу залучити іноземні інвестиції, технології та досвід;
- 3) щоб великі вітчизняні компанії ставали співвласниками також і капіталу, що має безпосередній стосунок до продажу нашої продукції (торговельні мережі, оптові склади, інфраструктурні об'єкти в портах);
- 4) створення інфраструктури, а особливо складів та холодильників, пошук можливостей побудови виробничих обслуговуючих кооперативів;
- 5) створення кооперативів та спільних переробних підприємств із повною лінією виробництва, а також сприяння створенню агропромислових підприємств та агрохолдингів;
- 6) покращення якості продукції та вдосконалення асортиментної політики садівничих і розсадницьких підприємств.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Л.О. Абсава. Формування глобального продовольчого ринку / Абсава Л.О. // Економіка АПК. 2009 – № 5, с. 121–122.
2. Агробізнес України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://agrobiznes.org.ua/node/291>
3. Кирилов Ю.Є. Перспективи розвитку сільського господарства України в контексті посилення глобалізаційних процесів / Ю.Є. Кирилов // Формування ринкової економіки: зб. наук. пр. – Спец. вип.: у 2 ч. Організаційно-правові форми агропромислових формувань: стан, перспективи та вплив на розвиток сільських територій. – К.: КНЕУ, 2011. – Ч. 1.– С. 203–211.
4. Макуха С.М. Міжнародні господарські зв'язки країн із перехідною економікою в умовах глобалізації. – Х. : 2005. – 304 с.
5. Саблук П.Т. Экономические основы продовольственной безопасности стран мира / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2008. – № 8 (166). – С. 21–25.
6. Ситник В.П. Впровадження наукових розробок у виробництво: стан і перспективи / В.П. Ситник // Економіка АПК. – 2005. – № 2 (124). – С. 3–7.
7. Шестопаль О. Формування ефективних джерел інвестицій в основний капітал промислового садівництва / О. Шестопаль // Економіка АПК. – 2004. – № 9. – С. 73–79.
8. «Укрсадпром» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.novorosinform.org/news/69881>